

חידושי סוגיות

בשיעור חיוב טמא שהשתחוה במקדש

יבאר ב' הלשונות בסוגיין דנחלקו במשתחוה כלפי חוץ אי הוי מדין שהי' או דהוי מדין השתחוואה וכדי שהי' הוא רק שיעור האיסור, ויבאר דנפקא מינה לענין חצי שיעור אסור מה"ת / יקשה על ביאור הכס"מ בדברי הרמב"ם לענין שיעור שהי', ויסיק דלהרמב"ם הוי גדר מחודש שהוא מדין השתחוואה אבל "כדי שהי'" אינו רק שיעורו אלא הוא המחיל עליו שם השתחוואה

דהשתחוואה גופא בעיא שהי', אמר רבא לא שנו אלא שהשתחוה כלפי חוץ אבל כלפי פנים אע"ג דלא שהה, וה"ק השתחוה כלפי פנים או ששהה כדי השתחוואה בהך השתחוואה דכלפי חוץ חייב, ה"ד השתחוואה דאית בה שהי' וה"ד השתחוואה דלית בה שהי' זו כריעה בעלמא היא, דאית בה שהי' פישוט ידים ורגלים, וכמה שיעור שהי' כו". עיי"ש.

וכבר הקשה בתורת חיים על אתר מאי בינייהו¹, דהא לתרווייהו המשתחוה כלפי פנים

א.

יחקור בדין משתחוה כלפי חוץ בשיעור שהי' אי חיובו מדין שהי' במקדש או מדין השתחוואה

גבי ביאת המקדש והשתחוואה בו (שנוכרה בפרשתנו ט, ה. שם, כד), תנן בשבועות (יד, ב) לענין טמא שנכנס למקדש: "השתחוה או ששהה כדי השתחוואה או בא לו בארוכה (שיצא בדרך ארוכה שיש קצרה הימנה לצאת (רש"י)) חייב בקצרה פטור". ובגמ' התם (מז, ב): "אמר רבא לא שנו אלא שהשתחוה כלפי פנים אבל השתחוה כלפי חוץ שהה אין לא שהה לא, איכא דמתני לה אסיפא, או ששהה בכדי השתחוואה, מכלל

(1) ולהעיר מר"י מיגאש ומאירי שבועות שם ותוס' יו"ט למשנה שבועות פ"ב מ"ד ד"ה והשתחוה, וממש"כ בחידושי חת"ס שם ד"ה אמר רבא דהחילוק בין לישנא קמא ללישנא

חייב בלא שהי' וכלפי חוץ רק אי שהה.

והנה יעוי' ברמב"ם (פ"ג מהל' ביאת מקדש הכ"ב) וז"ל: ואסור לו לשהות או להשתחות או לצאת בדרך ארוכה, ואם שהה או שיצא בארוכה אע"פ שלא שהה או שהחזיר פניו להיכל והשתחווה אע"פ שלא שהה חייב כרת. עכ"ל.

והנה, מפשטות לשונו מובן דאין לפרש שגדר החיוב בכל הני תלתא אחד הוא, מה שלא מיהר לצאת בדרך קצרה (פירוש דנימא, שגדר זה יכול להצטייר בג' אופנים: שהה, השתחווה, יצא דרך ארוכה), אלא נראה מדבריו דהו' ג' איסורים וחיובים נפרדים, ושלשה שמות של איסור, שיש חיוב של שהי', כיון ששהה זמן מסויים במקדש, ויש חיוב של השתחוי' אע"פ שלא שהה, מצד פעולת ההשתחווה, ועוד יש חיוב של יציאה בדרך ארוכה, משום אופן היציאה שבחר לו, דהרי כאשר "יצא בארוכה אע"פ שרץ ודחק עצמו בכל כחו ונמצא שיעור זמן שהלך בו בארוכה פחות משיעור הזמן שמהלך כל אדם בקצרה הואיל ויצא בארוכה חייב", כמ"ש הרמב"ם שם (הכ"ד), ומקורו בשבועות (יז, א) "לא ניתנה ארוכה להדחות אצלו" (וראה ירושלמי שבועות פ"ב ה"ג).

ומעתה יש לחקור בהא ד"לא החזיר פניו אלא השתחווה דרך יציאתו כלפי חוץ" שאינו חייב אלא כשהשהה כשיעור, דיש לעיין טובא מחמת איזה "שם" הוא חייב, אי נימא דהאיסור והחיוב הוא משום שם ההשתחווה, אלא דאיכא תנאי בדין זה שאין ההשתחווה כלפי חוץ בשם השתחווה אלא ב"שהה כשיעור", או דלמא

אין החיוב משום ההשתחווה, כיון שכלפי חוץ לא שייך ענין של השתחווה, ורק משום שההי' ששהה בעת שהשתחווה, ולהלן תתבאר הנפקותא מחקירה זו לדינא.

ב.

יסיק דבהא איפליגו בסוגיא דשבועות, ע"פ הדיוק בל' רש"י ושאר מפרשים

והנראה בזה, דבהא גופא איפליגו התם ב' הלשונות בדברי רבא, דלדעת הלישנא קמא הרי דברי רבא קאי על "השתחווה" שברישא: "לא שנו אלא שהשתחווה כלפי פנים", וא"כ נמצא שב"כלפי חוץ" לא שייכא כלל גדר ההשתחווה, וזהו שאמר "אבל השתחווה כלפי חוץ שהה אין לא שהה לא", היינו שכיון שבהא לא נשנה כלל שם איסור השתחווה דרישא דמתני', הרי בכלפי חוץ גדר החיוב הוא משום שם שהי'. והכי משמע נמי מלשון רש"י שם (ד"ה אבל. הובא בכס"מ שם הכ"א): "אבל השתחוי' כלפי חוץ למזרח אין זו השתחוי' ואי שהה כדי השתחווה מיחייב משום שהי' ואי לא לא". ועד"ז הוא במאירי שם: "ואם השתחווה ביציאתו כלפי חוץ אין בזה דין השתחווה ואינו מתחייב אלא בשיעור שהיה (וראה תוס' יו"ט למשנה שם).

וכל זה הוא ללישנא קמא, אבל לדעת הלישנא בתרא דדברי רבא קאי אסיפא "או ששהה בכדי השתחווה מכלל דהשתחווה גופא בעיא שהי'", ומפרש התם דלמ"ד זה לישנא ד"או ששהה" דמתניתין היינו לומר רק שיעור ותנאי נוסף במשתחווה כלפי חוץ, ונמצא מבואר שגם "כלפי חוץ" שייך גדר ושם איסור דהשתחווה אלא דשיעור איסור זה להתחייב הוא בששהה, וזהו דאמר רבא "לא שנו אלא

יוחנן ביומא (עג, ב) דח"ש אסור מן התורה³, דלהסוברים דהוא לאו דוקא בעניני אכילה יש לעיין בנדון דידן, דהנה ידוע שהאיסור אינו אלא כשהוא חצי שיעור, היינו שיש בפעולה מצד עצמה מעשה של חיוב אלא שחסר בשיעורה וכמותה, וע"ד אכילת חצי זית של דבר איסור או הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים פחות מכשיעור, אבל היכא דה"חצי" אינו רק בשיעור כי אם בעצם המעשה, כגון שעשה "חצי מלאכה" בשבת אי"ז אסור מן התורה.

ובנדו"ד, להאופן הראשון שהאיסור והחיוב הוא משום שהי', י"ל דבפחות מכדי שהי', אי"ז רק חצי שיעור כי אם שאינו כלל מעשה של שהי', שהרי אין "שהי'" רק מדידה של כמות המורכבת מצירוף חלקי זמן⁴ כי אם מצב איכותי של זמן מסויים, ופחות מזה אינה שהי' כלל, ושוב אין שייך לומר בזה "חצי שהי'"⁵.

אבל אי נימא דהאיסור והחיוב הוא משום השתחואה אלא שהשתחואה גופא בעיא שהי' לפי ד"בעי שיעור חיוב", א"כ כיון שאין החיוב משום מציאות השהי' אלא שהשהי' היא "שיעור

שהשתחואה כלפי חוץ (שאז אמרינן דהשתחואה גופא בעיא שהי', היינו שיהא תנאי על דין ושם השתחואה להתחייב רק אם שהה) אבל כלפי פנים אע"ג דלא שהה".

ומדויק נמי בלשון רש"י שכ' על דברי הגמ' בלישנא בתרא "וה"ק השתחוי' כלפי פנים או ששהה כדי השתחואה בהך השתחואה ושהה כדי שיעור חיוב השתחואה דהנך כלפי חוץ דבעי שיעור חיוב", דלכאורה צ"ב מש"כ "כדי שיעור חיוב השתחואה", הא כלפי חוץ לא שייך לכאורה כל גדר ההשתחואה (כמש"כ רש"י לעיל בפי' הלישנא קמא), והול"ל "כדי שיעור שהי'", ועד"ז בסיום לשונו "דבעי שיעור שהי'". אלא שר"ל בזה דהלישנא בתרא סובר שכלפי חוץ נמי שייך חיוב מצד השתחואה אלא דההשתחואה "בעי שיעור חיוב".

[ואע"פ שכששהה כשיעור שהי' אפילו לא השתחואה חייב בלא"ה "משום שהי'", י"ל לדעת הל"ב דכיון שהשהי' הוא שם איסור בפ"ע הרי איסור זה אינו אלא בעמד כדי שהי', אבל אם עושה איזו פעולה שמשתחואה אי"ז נחשב בשם שהי' ואין חיובו אז משום שהי' אלא משום השתחואה כשיעור המחייבו].

ג.

יחדש נפק"מ מפלוגתא הנ"ל, לענין חצי שיעור אסור מה"ת

ומעתה יש לחדש נפקא מינה בפועל בין ב' האופנים², לענין חצי שיעור דקי"ל כר'

(3) בדגול מרבבה (למג"א או"ח סתמ"ב סק"י) וצל"ח (ברכות מא א ד"ה כל הפסוק) כתב (וכ"ה בעוד מפרשים) שאינו שייך בשהי' פחות מכדי השתחוי' האיסור דח"ש (ע"פ תוד"ה מה"מ שבועות טז, ב), ולשיטתו דח"ש אינו אסור מה"ת אלא באיסורי אכילה, י"ל הנפק"מ, אם האיסור דרבנן שבח"ש כאן הוי כעין של תורה, וראה אנציקלופדי' שם.

(4) ולהעיר מחידושים וביאורים שם סי' מ"ג אם בשיעורין של זמן שייך הענין דחצי שיעור, אבל גם אם נאמר ששייך (כמבואר שם לגבי שיעור זיבת ג' ימים) אינו שייך לנדו"ד כבפנים.

(5) בעיית רבא בשבועות שם סע"ב "צריך שהי' למלקות או אין צריך שהי' למלקות" ובפרש"י שם "אם התרו בו שלא לעמוד ועמד פחות מכדי שהי'" אינה שייכת לנדו"ד, כי האיבעי היא אם למלקות בעי שהי' בכלל, לא אם בעי "שיעור שהי'".

(2) בכל הבא לקמן ראה חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' ו' וסי' מג, ושי"נ. ובארכה אנציקלופדי' תלמודית ערך חצי שיעור (ס"א וג') ושי"נ.

חיוב" בהשתחואה, הרי כשיש "חצי שיעור" גם אז הוא בגדר השתחואה אלא שחסר בו שלימות שיעור החיוב, ובמילא בכה"ג חצי שיעור אסור מן התורה.

[ולכאורה י"ל דבעיית רבא בסוגיין (יז, א) "שהיות מהו שיצטרפו" תלוי' בשאלה הנ"ל אם אפ"ל בשחי' גדר חצי שיעור (וכדברי ר"י ביומא (עד, א) דח"ש אסור מה"ת כיון דחזי לאצטרופי איסורא קא אכיל), ולא איפשיטא, וכן פסק הרמב"ם (בהכ"ד שם) "שהדבר ספק".

איברא, י"ל דהאיבעיא היא לכל האופנים, כי האיבעיא התם היא איך נתקבלה ההלכה, אם כ"ז שהוא בטומאתו מצרפים השהיות, אע"פ שכל שהי' בפ"ע לית בה שיעור השתחואה (ראה ר"י מיגאש שם), ועצ"ע].

ד.

יקשה על ביאור הכס"מ בדברי הרמב"ם לענין שיעור שהי'

והנה, ז"ל הרמב"ם בהל' ביאת מקדש (פ"ג סוף הכ"א ואילך): נכנס למקדש ונטמא כו' ימהר ויבהל ויצא בדרך קצרה, ואסור לו לשהות או להשתחוות או לצאת בדרך ארוכה כו' וכמה שיעור שהייתו, כדי לקרות "ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו"⁷ (דה"ב ז, ג) וזהו שיעור

השתחוה. עכ"ל.

וכתב בכס"מ שם: ומ"ש וכמה שיעור שהייתו כו', שם (טז, ב) כמה שיעור שהי' פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעמי' וכו' דחד אמר כמימרי' דהאי פסוקא וחד אמר כמו ויכרעו לסופי', וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית ויכרעו אפים ארצה וישתחוו והודות לה' כי לעולם חסדו, ופסוק זה הוא בדברי הימים. ויש לתמוה למה פסק רבינו להחמיר כמ"ד מויכרעו לסופי' ולא כמ"ד כמימרי' דכולה פסוקא מראשו ועד סופו, ושמא י"ל שרבינו מפרש דמ"ד כמימרי' דהאי פסוקא אינו כל הפסוק אלא עד ויכרעו בלבד, וא"כ הו"ל מ"ד מויכרעו לסיפי' מיקל, ופסק כוותי'. ובירושלמי פרק אמר להם הממונה (יומא פ"ג ה"ג) תנינן תמן השתחוה או ששהה כדי השתחוי' עד כמה היא שיעור השתחוי' רבי סימון בשם ריב"ל עד כדי ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו, רבי אבהו מוסיף עד והודות לה' כי טוב כל"ח⁸, וע"פ זה יש לפרש דמ"ד כמימרי' דהאי פסוקא היינו כדי ויכרעו אפים ארצה וישתחוו בלבד דהשתא הוי מ"ד מויכרעו לסופי' מיקל, ומספיקא פסק כמאן דמיקל. ע"כ.

מיהו עדיין צ"ב בדברי הכס"מ, וכמו שכתב כבר בשירי קרבן לירושלמי יומא שם⁹, דמש"כ בתירוץ הראשון ש"כמימרי' דהאי פסוקא" היינו

תו"כ ויל"ש עה"פ : וכן בימי שלמה כו' שנאמר וכל בני ישראל גו'.

(8) לפנינו בירושלמי: ר' אבהו מוסיף עד והודו (דלא כבכתוב "והודות" וראה דק"ס שם) לה' כי טוב ר' מנא מוסיף עד כי לעולם חסדו, ועד"ז הוא בירושלמי ע"ז ס"ד ה"א.

(9) וראה גם שירי קרבן לירושלמי שבועות פ"ב ה"ג סד"ה עד כמה.

(6) ולהעיר דגם לדעת ר"ל דח"ש מותר מה"ת (כי השיעור הוא גדר באיכות האכילה וח"ש אינו בגדר איסור כלל) איתא בירושלמי תרומות פ"ו ה"א דמודה ר"ל בעתיד להשלים, וראה חדו"ב שם, אנציקלופדי' שם ע' תצד ואילך.

(7) ולהעיר מהפסוק עד"ז בפרשתנו ט, כד: ותצא אש מלפני ה' ותאכל גו' וירא כל העם וירונו (ופרש"י כתרגומו ואודון, תיב"ע) ויפלו על פניהם (ב' הפרטים ד"ושתחו והודות") וראה

מתיישב כפי לשון המשנה "השתחוה או ששהה בכדי השתחואה".

ותו איכא למידק בזה, דאף שנראה בדברי הרמב"ם "וכמה שיעור שהייתו כדי כו" קאי לא רק על דבריו בהלכה זו ("לא החזיר פניו אלא השתחוה דרך יציאתו כלפי חוץ אינו חייב אלא א"כ שהה כשיעור"), אלא על כל דין איסור שהי' שהזכיר בהלכה שלפנ"ז¹² כנ"ל, "ואסור לו לשהות כו' ואם שהה כו'", "וכמה שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו כו'" – מיהו עדיין יל"ע אמאי כתב שיעור שהי' והשתחוי' דוקא בהלכה זו, בהמשך להלכה ד"לא החזיר פניו אלא השתחוה דרך יציאתו כלפי חוץ אינו חייב אלא כו" שהה כשיעור", ולא כתבו בהלכה שלפנ"ז בהמשך לעצם האיסור דשהי' "ואסור לו לשהות כו' ואם שהה כו'", "וכמה שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו כו'".

ה.

יחדש דלהרמב"ם גדר מחודש בדין השתחואה בשיעור שהי', דמחוייב מגדר השתחואה אבל מ"מ אין השהי' שיעור לבד אלא היא המחילה שם האיסור

ומכל הדקדוקים הללו נראה יותר דהרמב"ם ס"ל לדינא אופן שלישי ומחודש בגדר השהי', והוא שמחד גיסא ס"ל דגם "כלפי חוץ" אין החיוב משום השהי' כי אם משום שם השתחואה, אבל מאידך ה"שהי'" אינה רק שיעור גרידא בהשתחואה כלפי חוץ, כי אם שהשהי' היא הפועלת ויוצרת שם השתחואה,

רק התחלת הכתוב, הא ליכא שום משמעות לזה בגמ'¹⁰. ומש"כ בתירוץו הב' ש"כמימרי' דהאי פסוקא" פירשו רק "כדי ויכרעו אפים ארצה וישתחוו בלבד" צ"ע נמי, דלפ"ז קשיא אמאי מביא בגמרא כל הפסוק¹¹, הא ליכא חד מ"ד דס"ל דהשיעור הוא "רישא דקרא", וא"כ במה שמביא את כל הפסוק הרי הוא סותם דלא כמאן. ועוד צ"ב איך אפשר להעמיס בלשון "כמימרי' דהאי פסוקא" שנאמר בסתם, דהיינו רק התיבות האמצעיות שבפסוק ולא רישא וסיפא דקרא¹¹.

עוד יש לדקדק בדברי הרמב"ם שכתב: "וכמה שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו כו' וזהו שיעור השתחוי'", דצ"ע אמאי חילק הדבר לשנים "שיעור שהייתו", וזהו שיעור השתחוי'", ולא כתב "וכמה שיעור שהייתו ושיעור השתחוי' כדי לקרות וכו'".

ואע"פ שדברי הרמב"ם באו בהמשך למש"כ "לא החזיר פניו אלא השתחוה דרך יציאתו כלפי חוץ אינו חייב אלא אם כן שהה כשיעור, וכמה שיעור שהייתו כו'", מיהו הא גופא צ"ב, דטפי הוא לי' למימר "אינו חייב אלא א"כ שהה כשיעור השתחוי' וכמה שיעורה (או וכמה שיעור השתחוי') כדי לקרות כו'", ואז הי' הלשון

10) ובפרט לגירסת הב"ח בשבועות שם (וכ"ה בכמה דפוסים ש"ס, ראה דק"ס שם), שהפסוק "וכל בני ישראל גו'" הוא תיכף בהמשך ל"כמימרי' דהאי פסוקא" ולפני מ"ד הב', וראה דק"ס מכ"י "כמימרי' מכריעה ואילך וח"א כנגד כל הפסוק כולו" וראה ר"ח שם.

11) בשירי קרבן ליומא שם תירץ "דרבינו פוסק כמ"ד מויכרעו כיון דכולהו אמוראי דירושלמי כוותי' סוברים דליכא מאן דמיקל מיני' רק כולם מחמירים לכך פסק כוותיה" ויל"ע בכללי הבבלי וירושלמי אם גם באופן כזה מכריעים כבירושלמי.

12) להעיר שבדפוס רומי ר"מ אין כאן הפסק ניכר להלכה בפ"ע.

והיינו שמצד עצמו אין ב"כלפי חוץ" גדר השתחואה (ולא שחסר רק בשיעורו), אלא שאם "שהה כדי השתחואה" (בהשתחואה כלפי חוץ) הרי בזה גופא חל עליו גדר השתחואה, ובמילא חייב משום השתחוי'.

ואסמכתא לדבר מהמבואר יתר על כן בחדושי הרשב"א גבי בעיית רבא (שם יז, רע"א) תלה עצמו באויר עזרה מהו, כי גמירי שהי' שהי' דבת השתחואה כו', דכתב שם הרשב"א: ה"ג ברוב הספרים כו' אבל שהי' דלאו בת השתחואה לא כלום כו' דלא גמירי אלא משום השתחואה וכל ששהה בכדי השתחואה הואיל ושהייתו ראוי' להשתחואה גמירי דשהייתו כאילו השתחווה¹³.

ומעתה יתבאר שפיר מה שדייק הרמב"ם בהלכה זו "לא החזיר פניו אלא השתחווה דרך יציאתו כלפי חוץ אינו חייב אלא א"כ שהה כשיעור", וא"ש מה שכתב "שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" בהלכה זו דוקא, ולא לפנ"ז היכא דמיירי בעצם איסור שהי'. וזהו שמסיים "וזהו שיעור השתחוי'", כי אילו הי' כותב "אא"כ שהה כשיעור השתחוי'" (מבלי הסיום "וזהו שיעור השתחוי'"), הו"א דכלפי חוץ יש גדר השתחוי' מצ"ע, אלא שצ"ל צירוף עד שיהא "שיעור חיוב", ולהכי כתב הרמב"ם "אינו חייב אא"כ שהה כשיעור וכמה שיעור שהייתו כדי לקרות כו' וזהו שיעור השתחוי'", שהדגיש בזה דמצ"ע אין שייך גדר

השתחואה כלפי חוץ, אבל מאידך ע"י "שהה כשיעור" נעשה בזה גדר וחיוב דהשתחואה, ו"שיעור שהייתו" זה הוא "כדי לקרות ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" כמשי"ת לקמן.

וימתק עפ"ז נמי מש"כ "וכמה שיעור שהייתו", ושינה מלשון הש"ס "וכמה שיעור שהי'", כי לא בא לומר שיעור שהי' כשלעצמה, כ"א שיעור שהייתו דהשתחווה הלזה (כלפי חוץ) לחייבו מצד השתחואה.

וזהו שכתב הרמב"ם דברים אלו בהמשך להלכה דמיירי בה בענין שיעור שהי' ב"השתחווה דרך יציאתו", ולא בהלכה שלפנ"ז דמיירי בה בעצם שיעור שהי' בלי השתחואה, כי לדעת הרמב"ם גדר שיעור השתחואה אינו סתם גדר וחיוב מצד שהי', כי אם שהשיעור גופא פועל גדר וחלות דין השתחואה כנ"ל, ולהכי אילו הי' כותב שיעור זה בהלכה הקודמת גבי עצם איסור השהי', הו"א לפרש בפשטות שאי"ז שייך לגדר שיעור השתחואה, אלא שהשיעור אינו אלא כדי שיהי' לו גדר שהי'¹⁴.

ו.

יבאר פלוגתת הש"ס בשיעור שהי', דבהלכה למשה מסיני לא נתפרש השיעור, ונחלקו מהו גדר איסור זה אם

14) אמנם למסקנא בדברי הרמב"ם י"ל שגם כשלא השתחווה ורק שהה שיעור השתחוי' ה"ז כאילו השתחווה (כנ"ל הערה הקודמת בדברי הרשב"א), והרי שיעור שהי' גם למי ששהה ולא השתחווה הוא "כדי לקרות ויכרעו אפים גו'", ולפ"ז י"ל דבגדר ושם האיסור יש כאן שנים: א) ההשתחואה (ובשהה, כאשר הוא שיעור ההשתחואה), ב) יצא בארוכה, ואכ"מ.

13) וראה הערה הבאה, וראה ברשב"א שם, ובעוד ראשונים (רמב"ן וריטב"א וראה גם ר"י מיגאש ומאירי) עוד גי' ופי' בדברי הגמ' ואכ"מ.

שם שהי' עליו או השתחואה

וביאור עומק הדברים, דהנה לכאורה צ"ב כיון שכל השיעורים הם הלכה למשה מסיני, וכמוש"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' מאכלות אסורות הי"א ובפי"ד שם ה"ב), ובהלכה למשה מסיני ליכא מחלוקת, וכמוש"כ בהקדמת הרמב"ם לפהמ"ש (ד"ה החלק השני הם, וכ"ה ברמב"ם פ"א מהל' ממרים ריש ה"ג ובסהמ"צ שרש ב ובמפרשים שם)¹⁵, אם כן, היאך תתכן מחלוקת בשיעור שהי' או השתחואה, ועל כרחק צ"ל דהשיעורים בנדון דידן הם הלמ"מ רק בכללות הדברים¹⁶ שצ"ל שהי' כדי שיעור השתחוי', אבל לא נתפרש מהו שיעור השתחוי' זו שנוכרה, ובזה שפיר שייכא מחלוקת, וזהו דפליגי.

ועפ"ז י"ל שהטעם שכ"א מבעלי הפלוגתא מסמיך את שיעור ההשתחוי' על חלק מסויים מפסוק זה דוקא, אי"ז (רק) סימן על זמן השיעור, כי אם דבאמת ילפינן מכתוב זה את השיעור, ובזה הוא שנחלקו איך לפרש את שיעור ההשתחוי' בפסוק זה, וכמשי"ת לקמן. והיינו, דכיון שכדברינו לא באה ההלמ"מ אלא לעיקר וכלל הדבר דבעינן שיעור שהי' כדי השתחוייה, אבל לא נתפרש בה מהו שיעור זה של השתחוי' והשאירו השיעור סתום (אף שבכל הל"מ נתפרש השיעור בהדיא), מסתברא מילתא דזהו כיון שכבר השמיענו רחמנא ברמז בשום מקום מהו שיעור זה¹⁷, ומשום כך קים להו

שיעור ההשתחוי' מרומז בכתוב זה שבתורה שבו מתוארת ההשתחוי' שבביהמ"ק¹⁸, אלא שנחלקו באיזה חלק מן הפסוק מרומז השיעור, ועפ"ז י"ל שפלוגתת האמוראים תלוי' בגדר שיעור ההשתחוי' הנ"ל.

דהנה ג' חלקים איתנהו בכתוב זה: התחלת הכתוב היאך באו להשתחוות "וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית"; אמצע הכתוב גבי מעשה ההשתחואה גופא "ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו", וסיומא דקרא גבי משך זמן ההשתחואה "והודות לה" כי טוב כי לעולם חסדו" שזהו תוכן ומטרת ההשתחואה.

ומעתה יש לבאר חילוקי הדיעות במאי קמיפלגי:

אם נפרש ששיעור ההשתחוי' הוא גדר בשהי', דכאשר "שהה כדי השתחואה מיחייב משום שהי'" (ל' רש"י שבועות שם) גם כשהשתחואה בפועל היא כלפי חוץ, ולדרך זו מסתבר לומר ששיעור השתחוי' הוא כנגד קריאת כל הפסוק שבו מתואר סדר ההשתחואה, כולל התחלת הכתוב על הסיבה שהביאה את ההשתחוי', שהרי זהו תוכן ענין השהי' בביהמ"ק שנכלל בו כל הסדר, הסיבה שהיא ראיית העם ברדת האש כו' (ראיית השכינה), ההשתחואה וההודאה שעמה.

ואם נפרש ששיעור ההשתחוי' אינו שיעור שהי', אלא גדר של השתחואה, אזי מסתבר

(15) ראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו ס"ב, וש"נ.

(16) ראה פרש"י שבועות יד, ב במשנה ד"ה חייב (הובא בכס"מ הל' ביאת מקדש שם הכ"א), קרית ספר (להמבי"ט) לרמב"ם שם ספ"ג, אבל ראה שו"ת חות יאיר סקצ"ב אות מא, ועוד.

(17) ולכן לא קאמרי דהשיעור הוא כדי הילוך כך וכך אמות

כמ"ש בירושלמי שבועות פ"ב ה"ג, וראה שם עוד שיעור כדי שאילת שלום כו'. וע"ש בפני משה ובשירי קרבן.

(18) משא"כ בפרשתנו (לעיל הערה 7) שלא נאמר מפורש כריעה והשתחואה.

שהוא כנגד קריאת חלק הכתוב שבו נאמר על פעולת ההשתחוואה, "ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו".

דכל הפסוק, משא"כ בירושלמי יומא שם הנה כל הדיעות שהובאו הם בענין סיפא דקרא (דויכרעו ולהלן).

דהנה, בבבלי הלשון הוא "וכמה שיעור שהי", שמשמעו שהשיעור אינו קשור כ"כ בדין ההשתחוי' אלא שהוא גדר בשהי', אבל בירושלמי אמרו "עד כמה היא שיעור השתחוי'" שהוא גדר של השתחוואה, ולהכי הובאו שם רק הנהו דיעות דס"ל דילפינן מחלקי הכתוב דמיירי בהשתחוואה או תוכנה כנ"ל, אבל לא התחלת הכתוב שענינו שייך רק לענין השהי' כנ"ל.

ועפ"ז מבואר דהא דפסק הרמב"ם "שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו וזהו שיעור השתחוי'", אינו רק משום שפסק לקולא וכפי' הכס"מ, כי אם שלדעתו זהו תוכן וגדר שיעור שהי' ושיעור השתחווייה, וכנ"ל.

אולם לפי הסברא הג' הנ"ל שב' הענינים נאמרו בזה, והיינו שההשתחוואה נפעלת ע"י השהי', כי אז מסתבר שאין די בקריאת חלק הכתוב שמדובר בו רק ההשתחוואה, אלא גם המשך וסיום הכתוב המורה על תוכן וכל המשך ההשתחוואה "והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו", שבזה מתבטאת השתחוואה של שהי', כי בזה מודגש שהשתחוואה זו תוכן וענין יש בה (ולא רק פעולה של רגע).

ז.

מבאר חילוק הבבלי והירושלמי בזה

ובזה יש להסביר גם השינוי והחילוק בין הבבלי להירושלמי בסוגיין, דבבבלי שבועות שם הובאה הדיעה "כמימרא דהאי פסוקא"

